

ВІДГУК
офіційного опонента
кандидата філологічних наук, доцента
Сірук Вікторії Григорівни
на кандидатську дисертацію
ЛАХМАНЮК Антоніни Миколаївни
«Когнітивні аспекти малої прози Михайла Коцюбинського»,
подану до захисту на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук
зі спеціальності 10.01.01 – українська література

Когнітивна наратологія – перспективна міждисциплінарна галузь досліджень сучасної культури, яка зосереджена на вивченні аналітики пізнавальних і комунікативних процесів, які стають спонуками творення наративу і моделей його сприйняття. Публікації, конференції останніх десятиріч у зарубіжних країнах засвідчують зацікавлення посткладичною наратологією, водночас ставлять низку проблем довкола основних понять і концепцій класичної теорії оповіді. Переважно це стосується особи оповідача, його здатності продукувати історії, а головне – їхньої інтерпретації реципієнтом. Розширення методологічних меж цієї науки, потреба супровідного контекстуального аналізу, жанрові модифікації, протиріччя у теоретичному й практичному аспектах наратології, криза структуристських концепцій і навіть деконструкція наукових принципів цієї дисципліни (йдеться про критичне переосмислення поняття фокалізації, класичної опозиції історії/дискурсу і ін.) трансформували аналітичні можливості, інструментарій теорії оповіді. Численні теоретизування на основі залучення інструментарію з інших дисциплін гуманітарного циклу (психології, філософії, соціології, культурології, антропології тощо) вплинули на розвиток загалом теорії літератури, водночас призвели до перевиробництва метатеорій, загострили проблеми пізнавальної функції твору, мімезису, насамкінець оцінювання

конкретного художнього тексту у науковому дослідженні. У цьому контексті запропонована кандидатська дисертація «Когнітивні аспекти малої прози Михайла Коцюбинського» А. М. Лахманюк – експериментальний варіантсягнення художнього тексту з погляду когнітивної наратології, розкриття взаємозв'язку людської свідомості й наративу. *Актуальність обраної теми* безсумнівна: теоретико-літературний і рецептивно-психологічний аспекти у пізнанні художнього тексту, з'ясування засобів репрезентації історії на матеріалі малої прози М. Коцюбинського.

Запропоновані Антоніною Миколаївною типи естетико-емоційних іmplіцитних читацьких реакцій через залучення сфер сприймання (чуття, пам'ять, мислення) на основі градаційного нагнітання контрастів (кольору, звуку, простору), ретроспекцій, художніх деталей, синтезу мистецтв (літератури, музики, малярства) тощо чітко окреслені у 2 розділі роботи «Когнітивні виміри малої прози Михайла Коцюбинського: парадигматика естетичних ефектів». Звідси й *наукова новизна* кандидатської дисертації: реалізація інтерпретаційної моделі аналізу розповідних текстів з позиції пізнавальної теорії, введення до когнітивного інструментарію понять ефектів «невизначеності», «невирішеності», «незавершеності», «невпевненості», «розгубленості», «когнітивного ефекту іронії», про що заявлено і в дисертації, і в авторефераті. Запропонована дисертанткою методика аналізу не викликає заперечень з огляду на те, що сучасна когнітивна наратологія як неоднорідна дослідницька школа, радше як інтелектуальний рух, не пропонує усталених моделей чи схем для аналізу різноманітних оповідей, а відкриває нові шляхи і засоби пізнання тексту. Доцільними у цьому контексті виявилися покликання на праці Девіда Германа, Ансгара Нюнінга, Майкла Тіцмана, Моніки Флудернік. Їхні теоретичні міркування ощадно уведені Антоніною Миколаївною до власної теорії, а запозичені оцінки українських літературознавців В. Агєєвої, О. Ковальчука, Ю. Кузнецова, Я. Поліщука, О. Черненко та ін. до текстуальних досліджень, літературно-критичних суджень і міркувань над природою художніх текстів М. Коцюбинського. У цілому вони

вдало поєднані і структурно вмотивовані, тому схвальної оцінки заслуговує насамперед фахова компетентність авторки. Достатньо умотивований і вибір творів М. Коцюбинського за матеріал дослідження, адже це та проза, яка не відповідає на питання, а ставить їх.

Цілковито прийнятною виявляється позиція дисертантки – окреслити естетичні шукання та новаторство М. Коцюбинського за рецептивним, поетологічним, стильовим підходами (підрозділ 1.2.). Попри умовність такого поділу, це убезпечило дослідницю від реферативного переказування основних праць науковців за хронологією їхньої появи і дало можливість згенерувати основні концептуальні засади наукових студій. А. М. Лахманюк детально і обґрунтовано спиняється на наратологічних студіях Л. В. Мацевко-Бекерської, адже це стало поштовхом до пошуків власної теоретичної моделі.

У конструюванні наратологічної методики дисертантка акцентує увагу на читацькому сприйнятті, розуміючи наративність як результат когнітивної діяльності реципієнта, водночас фіксує сигнали, які задекларовані у структурі тексту. Це не викликає сумнівів, адже когнітивізм загалом продовжує традиції постструктуралізму. Антоніна Миколаївна неодноразово формулює чіткі теоретичні узагальнення, далекі від абстрактного теоретизування, особливо ті, які стосуються типів естетико-емоційної іmplіцитної читацької реакції. Як-от: «...когнітивна теорія аналізу пропонує таку поетапну концепцію для дослідження наративних текстів: нарація передбачає комунікацію, комунікація – сприймання, а сприймання – пізнання. Застосування пізнавального підходу сприяло виявленню читацьких естетичних реакцій та емоційних станів у текстах письменника. [...] З'ясовано, що письму автора притаманні такі ознаки: лаконічність вислову та довершеність кожної фрази; фіксація художніх деталей та їх смислове навантаження; психологізований пейзаж; особливо фрагментарний; синтез мистецтв: література-малярство, література-музика; моделювання прихованого підтексту, а відтак інтригування читача з метою створення естетичних ефектів» (С. 18 автореферату).

З цього погляду уваги і розуміння заслуговує розділ 2: «Когнітивні виміри малої прози Михайла Коцюбинського: парадигматика естетичних ефектів». Першочергово і доречно уписані основні здобутки Вольфганга Ізера і Романа Інгардена. До цього списку цитованих науковців варто було б залучити працю Умберто Еко (Роль читача. Дослідження з семіотики текстів / Пер. з англ. Мар'яни Гірняк. Львів: Літопис, 2004. 384 с.) з його теорією нескінченості твору і обмеженості суб'єктивності інтерпретації, чи Поля Рікера (Сам як інший. Київ: Дух і літера. 2000. 458 с.). Антоніна Миколаївна вправно оперує поняттями фрейму і скрипта: у цьому переконує підрозділ 2.7. «Ефект невпевненості (оповідання «Дорогою ціною», новела «Intermezzo»)».

З-посеред нових методик і гіпотез, пропонованих сучасними наратологами, презентована А. М. Лахманюк модель наратологічного аналізу, вирізняється оригінальністю і самостійністю. Художні тексти М. Коцюбинського в інтерпретації дослідниці читаються жваво, помітно, що авторка не допасовує прозових творів до власної теоретичної моделі, а йде від тексту, володіє бездоганним чуттям художнього слова. Доповнюють і прояснюють рух наукової думки дисерантки виконані нею рисунки, схеми і таблиці. Відповідно наукова робота має неоціненне практичне значення, оскільки скеровує науковців, студентів, учнів до нового прочитання творів М. Коцюбинського, відкриває горизонти літературознавчих студій.

Автореферат посутьно відбиває основні положення роботи. Все це зумовлює привабливу якість дослідження Антоніни Миколаївни, даючи достатні підстави для підсумкової позитивної оцінки зробленого.

Однак у тексті трапляються і дискусійні твердження дисерантки.

У підрозділі 1. 1. «Теоретико-методологічні основи когнітивної наратології в сучасному літературознавстві» помітне бажання авторки викласти усі здобутки наратології з часів її появи як науки. Беручи до уваги беззаперечного авторитета у цій галузі Ансгара Нюнінга, який одним із перших закликав до заповнення лакун у наратології і перегляду основних її положень, варто було б

продовжити цю тенденцію і зосередити більшу увагу на здобутках і питаннях когнітивної наратології.

У цьому ж підрозділі варто було б з'ясувати, які теоретичні положення рецептивної естетики були залучені представниками когнітивної наратології до набору евристичних схем, якими вони послуговуються. Тим більше, що вступ до розділу 2. безпосередньо апелює до праць Р. Інгардена і В. Ізера (С. 72–79). Варто було б прописати здобутки сучасних українських теоретиків з проблем когнітивної наратології, адже такі уже є (наприклад, докторська дисертація Ганни Лещенко «Категорія напруженості в англомовному гостросюжетному оповіданні: лінгвокогнітивний аспект», дослідження Олени Кузнецової «Когнітивна наратологія: методи та перспективи дослідження» та ін.).

Поміж викладом теорії фреймів, залученням праць Девіда Германа, Чарльза Філмора, Моніки Флудернік дещо недоречним видається означення фрейму за словником Олени Кубрякової (С. 37).

У підрозділі 1.2. «Новаторство Михайла Коцюбинського: методи і підходи до вивчення творчості» не зовсім логічно вказано на перші праці С. Русової, І. Франка, Л. Старицької-Черняхівської, М. Грушевського, В. Леонтовича, М. Могилянського, Л. Жигмайло, присвячені дослідженню творчості М. Коцюбинського, після розгляду наукових праць В. Агеєвої, Ю. Кузнецова, Я. Поліщука, О. Черненко (С. 45–46).

У підрозділі 1.3. «Жанрова специфіка творчості Михайла Коцюбинського» сторінки 54–56 присвячені здобуткам І. Франка у жанрі малої прози. Очевидно йшлося про традиції і новаторство у прозі кінця XIX–початку ХХ століття, вплив І. Франка на прозову викладову манеру того часу? З цього приводу можна було б згадати працю Миколи Легкого «Форми художнього викладу в малій прозі Івана Франка».

Стилістично невправно подане твердження: «У ході роботи виявлено, що Михайло Коцюбинський проявив себе як талановитий літератор з майстерністю

художника та віртуозністю музиканта» (С. 4) замість «Услід за науковцями стверджуємо...».

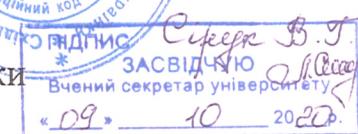
Всі ці прикінцеві зауваження часткові, не применшують здобутків А. М. Лахманюк і не впливають на загальну високу оцінку поданої до захисту наукової роботи.

Дисертація «Когнітивні аспекти малої прози Михайла Коцюбинського», автореферат і публікації Лахманюк Антоніни Миколаївни посутьно відповідають вимогам до такого типу робіт, а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література.

Офіційний опонент –
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української літератури
Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки

В. Г. Сірук

Вчений секретар СНУ імені Лесі Українки

Я. С. Семенюк

